

УДК 78:159.9

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ФАКТОР ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

Бедакова Софія, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського.

ORCID: 0000-0002-9234-2459

E-mail: sofiabyedakova@gmail.com

Стаття присвячена вирішенню проблемних аспектів вокальної підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів в контексті підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Методологічні підходи: аналітичний – при вивченні педагогічної та мистецтвознавчої літератури з питань вокальної педагогіки та осмислення теорії розвитку традиційних форм українського співоцтва як наукової проблеми; культурологічний підхід – в контексті аналізу культурно-історичного розвитку української пісенності; мистецтвознавчий – при аналізі жанрово-стильових особливостей вокальних музичних творів різних епох.

***Ключові слова:** музичне мистецтво, педагогічна діяльність, академічний спів, естрадна манера співу, музичні стилі, жанри, вокальні прийоми, вокальна майстерність.*

PROBLEM AREAS IN VOCAL TRAINING OF MODERN MUSIC TEACHERS AS A FACTOR OF CIVIL EDUCATION

Biedakova Sophia, PhD in Art Studies, Associate Professor, Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University.

ORCID: 0000-0002-9234-2459

E-mail: sofiabyedakova@gmail.com

The article is devoted to solving problem areas in vocal training of students from pedagogical higher educational institutions in the context of improving the quality of professional training of intending music teachers. Methodological approaches: analytical – in the study of pedagogical and art history literature on vocal pedagogy and understanding the theory of the development of traditional forms of Ukrainian song as a scientific problem; cultural approach – in the context of the analysis of the cultural and historical development of Ukrainian song; art criticism – in the context of the analysis of genre-style features of vocal music of different eras.

The article substantiates the importance of the process of building up vocal skills of the intending music teacher in the system of vocational training. The specificity of the discipline “Voice Training” is revealed, which sets certain requirements for the singer’s voice quality characteristics in order to ensure the effective solution to multidimensional tasks, including the education for the younger generation of Ukraine. The article notes that the Ukrainian national tradition of singing is predetermined by many factors: phonetic features of the spoken language, people’s mentality, the specifics of psychology, temperament, and the whole diversity of the people’s lives. We conclude that since the modern comprehensive school needs a specialist of a new type able to carry out not only

educational, but also extracurricular activities, modern teaching methods and information technologies should be used to comprehend the basis of art studies and become a part of the development of modern music and teaching system, which moves from the episodic presence of modern vocal art at school to system modeling its educational and educative functions.

Keywords: *musical art, teaching activity, academic vocal, vocal variety, musical styles, genres, vocal techniques, vocal mastery.*

Процес підготовки вчителя музичного мистецтва у вищих педагогічних навчальних закладах завжди був і залишається актуальним. У системі фахової підготовки вчителів актуальним є розуміння ролі вокальної підготовки в естетичній орієнтації молоді, задля можливості орієнтуватися в сучасних музичних стилях. В умовах сучасної культури необхідно бути універсальними виконавцями, що пов'язано з опануванням різних манер співу, як академічної, так і естрадної. Демократичні перетворення і кардинальні зміни в освітній системі в останні роки призвели до того, що одностороння спрямованість підготовки вчителя музичного мистецтва йде в минуле, поступаючись місцем орієнтації на більш широке коло цінностей сучасного суспільства, що в подальшому надасть можливість здійснення громадянського виховання школярів, яка обумовлена зростаючими вимогами до особистості й професійності вчителя.

В Україні окремі проблеми виконавської майстерності вокалістів або в академічній, або в естрадній манері висвітлювались у дисертаційних роботах, зокрема, таких як «Генеза і розвиток традиційних форм українського співоцтва» К. Черемського та «Жанровий генезис виконавського діалогу в музиці (на матеріалі камерно-вокальної творчості)» О. Філатової. Різні аспекти специфіки вокального виконавства у площині підготовки фахівців висвітлюються в роботах «Сучасні вимоги до підготовки фахівців спеціальності «Академічний вокал» Ж. Закрасяна, «Синтез манер співу у сучасному виконавстві» та «Універсалізм вокаліста у сучасному виконавському мистецтві» Н. Шевченко. Методичні аспекти навчання естрадного вокалу розроблені в статтях В. А. Бокоч, Л. І. Кузьменко-Присяжної, Л. В. Остапенко та інших.

Мета статті – виділення проблемних аспектів вокальної підготовки сучасного вчителя музичного мистецтва, здатного виконувати твори різних жанрів та стильової приналежності.

Професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва знаходиться в руслі проблем, які вирішуються сучасною педагогічною наукою. Важливою складовою системи професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва є процес формування вокальних умінь. Специфіка вмісту учбової дисципліни «Постановка голосу» висуває певні вимоги до якісних характеристик співацького голосу майбутнього вчителя музичного мистецтва з метою забезпечення ефективного вирішення багатоаспектних завдань навчання і виховання підростаючого покоління України.

Професія вчителя музичного мистецтва є однією з надзвичайно важливих, тому що ймовірно чи найбільше, з усіх інших вчительських професій, вчитель музичного мистецтва здатен викликати надзвичайно сильні емоції у дітей, передаючи, через свій співацький голос художні образи створені народом чи композитором. Через українські пісні, які звучатимуть на уроках, через чудове виконання вокальних партій українських опер вчителем, формується світогляд майбутніх громадян України. Саме вчитель

музичного мистецтва здатний формувати у підростаючого покоління українців любов до своєї батьківщини, до її культури, саме це надасть можливість новому поколінню українців стати справжніми патріотами України.

Слід зазначити, що українська національна співацька традиція зумовлена багатьма чинниками: фонетичним складом мовлення, менталітетом народу, специфікою психології, темпераменту, смаків, уподобань, думок, мрій, надій, інтересів, усього розмаїття життя народу. Перевірені часом норми співу в Україні набули рис об'єктивного закону, що визначає специфіку сталої співацької манери, якій властиві природна невимушеність роботи голосового апарату, дикція та артикуляція, відмінний слуховий контроль і, головне, українська кантилена, яка дає підстави називати Україну «північною співацькою Італією» [5, с. 18].

Потрібно зазначити, що при опануванні майстерності співу є ряд вимог, які будуть спільними при використанні будь-якої манери. Їх можна поділити на вокально-технічні та музично-естетичні. До вокальної техніки належить співацьке дихання, використання резонаторів при співі, здійснення плавного переходу від одного регістру до іншого. Сучасний співак та музикознавець В. Юшманов зазначає про певні вимоги, що висуваються до голосу співака. Це поєднання значного динамічного рівня, який би поєднувався з м'якістю, тембральною барвистістю та одночасно рівним звучанням по всьому діапазону «Голос повинен бути яскравим, польотним і разом з тим – м'яким, тембрально наповненим» [9, с. 8].

До музично-естетичних компонентів можна віднести добре знання музичного матеріалу, інтонаційна точність, розвинений музичний слух, точність метро-ритму.

Відомий оперний співак Тіто Гоббі розмірковує у своїй праці «Світ італійської опери» щодо тих чинників, які визначають гарного вокаліста. Він притримується думки, що одного голосу недостатньо. Він пише: «Йому необхідно могутнє здоров'я, міцні нерви, природне музичне чуття, гнучкий голос, першокласне почуття ритму, вміння триматися на сцені, але перш за все – скромність, адже тільки по-справжньому скромна людина зможе вчитися на власних помилках, а їх буде у вас достатньо» [2, с. 20].

Проте, окрім спільних ознак є і різні риси. Розглянемо більше детально особливості співу у різних вокальних манерах. Більш давня традиція – академічна манера співу. Вона зародилася генетично з професійною музикою. Відповідно, якщо казатиме про академічний вокал, то йому притаманні навички опанування співацького матеріалу, який відноситься до «класичної» музики. Дане визначення включає композиторські твори, зазвичай представлені у нотному тексті. Задля виокремлення творів, що відносяться до тієї доби, можна віднести творчість західноєвропейських та вітчизняних композиторів, які успадкували стали традицію, яка склалася починаючи з доби середньовіччя. Інша музика буде народна, побутова, прикладна, що не має визначеного авторства та у змістовному відношенні, у виборі форм, буде багато в чому відрізнятися від академічної. Причому існування другого типу творів буде пов'язане з усною традицією.

Академічна музика має багато стильових напрямків та відрізняється від авторської в процесі написання. Однією з головних вимог постає можливість вільно інтерпретувати твір чи, точно дотримуватись найменших занотованих нюансів. Тобто, перед тим, як перейти до безпосереднього початку роботи над вокалом, необхідно

провести ретельний теоретичний аналіз самого жанру і стильового контексту, в якому він виник. Досить сильно буде відрізнятися підхід до виконання музичного твору, написаного у добу бароко і романтизму. Для першої характерне легкість звуку, сухий тембр без надмірного вібрато у виконання вокальної партії. У цьому випадку співак повинен розраховувати на камерність концертної зали. Неодмінним компонентом того часу є імпровізація у репризі барокової арії, створення каденції, причому вони, попри удавану свободу, повинні відповідати стилістиці композитора. Подібні вимоги будуть висуватись при виконанні творів більшості композиторів тієї доби. У разі виконання творів романтизму, буде вивчення творчості кожного автора. Мова йде про різні функції, які повинен виконувати співак.

У сучасній музично-виховній практиці з метою вдосконалення процесу вокальної підготовки вчителя музичного мистецтва, розвитку його співочого голосу необхідно враховувати існування не тільки академічного напрямку в вокальному мистецтві, але й інших жанрів, зокрема, естрадного, які є невід'ємною частиною сучасної світової культури. В реаліях ХХІ століття виконавці можуть проявити себе, виконуючи твори композиторів різних епох. Проте чимало вокалістів мають хибне уявлення стосовно естрадної манери співу. Своєрідна манера естрадного виконавства потребує знання особливостей того чи іншого сучасного стилю та вимагає відповідного методичного рівня підготовки співака.

Естрадний спів є новим віянням теперішнього музичного виховання. Аналіз літератури та практики занять естрадним вокалом показав, що поширеним є уявлення про те, що специфіка вокальної підготовки настільки особлива, що студентів, які мають бажання спеціалізуватись у цьому напрямку, потрібно залучати до естрадного співу з перших кроків їх навчання. Красовська зазначає, що використання саме академічної постановки голосу може стати запорукою успішного оволодіння й іншими манерами співу. Проте задля цього необхідне грамотне керівництво з боку викладача, який би регулював оволодіння технікою дихання, голосоведіння, що сприяло б швидкому переходу від академічного вокалу до естрадного. «Спів – це робота не тільки зв'язок. Загальне розуміння процесу дозволяє вільно змінювати тембр, подачу звуку не тільки в межах академічного вокалу, але і рок-вокалу, й естрадного співу» [8, с. 101].

Виховання естрадної манери співу здійснюється на основі поєднання класичної вокальної підготовки та специфічних навиків звукоутворення, які передбачають: грудночеревне дихання, високу позицію звучання голосу, яке забезпечує характерні для всіх голосів коливальні нижньої та верхньої форманти, змішування головного та грудного резонування з переважною участю кожного з них для різної висоти звуків, вільне положення гортані, звільнення м'язів надставної труби від надмірного напруження. Важливим аспектом методики викладання естрадного співу є співвідношення технології класичної та власне естрадної манер виконання. Якщо в сфері академічного вокалу виконавці працюють у межах усталеного канону, то метою естрадного виховання є пошук характерного, самобутнього забарвленого співочого тембру, що легко впізнається [7, с. 42].

При співі в естрадній вокальній манері, так само необхідним має бути дотримання стильового напрямку. Загальновідомо, що до естрадної музики відноситься ціла низка напрямків, в кожному з яких співак повинен бути обізнаним. Проте наразі подібна вимога досить часто не дотримується виконавцями, призводячи до значних

втрата у естетико-музичному факторі твору.

В естрадному співі існують особливі вокальні прийоми. Це спів на придиранні, речитатія у мовному регістрі, елемент (крик), шепіт, підкреслено ритмізоване дихання, які практично відсутні в академічному співі. В умовах активних, нерідко – танцювальних рухів на сцені, виникають особливі вимоги до дихання, що потребує навичок утримання великої кількості повітря та особливої техніки його розподілу. Оскільки естрадній техніці співу притаманний слабкий імпеданс, вона обумовлює обов'язкове застосування у виконавстві звукопідсилювальної техніки.

Доречним буде відмітити, що задля професійного співака в повній мірі необхідне поєднання навичок класичної постановки голосу та естрадного співу. За умови використання звукопідсилювальної апаратури, що застосовується на естрадних концертах чи при роботі у студійному просторі, традиції співу *bel canto* не лише не стануть на заваді, а й навпаки, матимуть продуктивний характер.

Мікрофон є одним з найважливіших компонентів роботи естрадного співака на сучасній сцені, який стоїть між реальним акустичним звуком і його поданням слухачській аудиторії. Причому невірним буде твердження щодо недостатньої важливості даної навички. Жоден співак, який не працював зі звукопідсилювальною технікою, не зможе це зробити з першого разу. «Звук, що подається співаком в мікрофон, тепер доводиться розглядати скоріше як сигнал, якимсь джерелом, що збуджує коливання мембрани мікрофону. Кінцевий звук виходить в результаті проходження джерела звуку через електричні ланцюги цілого ряду звукоперетворюючих приладів. У результаті звук голосу співака на виході завжди дещо відрізняється від вихідного сигналу.

У результаті технічної обробки звуку голос співака може стати як кращим, так і гіршим. При роботі із мікрофоном виникають додаткові вимоги до дикції, артикуляції, професійне користування мікрофоном передбачає вміння направляти його під потрібним кутом, тримати на достатній відстані від губ, відчувати його як продовження співочого апарату, як засіб подачі чистого посиленого голосу. [4, с. 82].

Треба зазначити, що спів у естрадній манері має ряд специфічних вимог, які висувуються перед виконавцями. Так, задля урізноманітнення, з метою надання необхідної експресії при виконанні творів, що відносяться до поп-музики, використовуються різні вокальні прийоми – штробас, йодль, гроулінг, субтон та т.п. Вони пов'язані зі специфічними прийомами подачі звуку та його оформленням в процесі вокалізації. «Ми вважаємо за доцільне опанування різними прийомами, які будуть необхідними при виконанні вокальних творів, написаних в останні роки в руслі академічного композиторського письма, де все частіше застосовується залучення певних елементів з інших напрямків музичного мистецтва. Так само їх використання буде доцільним у разі співу творів, що мають синтетичний у стильовому відношенні характер та об'єднують академічну та естрадну манеру» [6, с. 554].

При вивченні вокальних прийомів потрібно дотримуватись рекомендацій професійних викладачів вокалу та не намагатись відтворювати їх без нагляду, особливо на стадії формування. При співі в естрадній вокальній манері, так само необхідно дотримання стильового напрямку. До естрадної музики відноситься ціла низка напрямків, в яких співак повинен бути обізнаним. Проте це не завжди дотримується виконавцями, що призводить до значних втрат у естетико-музичному факторі твору.

«Актуальною проблемою сучасних вокалістів є їх недостатня обізнаність у особливостях різноманітних стилів. Варто зосередитись на тих співацьких манерах, які має опанувати співак. Додання співочому звуку експресивності і виразності здійснюється за рахунок використання в процесі голосоутворення вокальних ефектів» [1, с. 33].

Для класичних творів типовим є розмаїття жанрів, форм, характерів, проте, для естрадної творчості типовим жанром є пісня, а її змістове коло є відносно вузьким: це особистісні, навіть інтимні почуття та переживання [7, с. 46].

Критерієм ефективності вокального виховання сучасного вчителя музичного мистецтва в вищому навчальному закладі є підготовка спеціаліста, який володіє академічними та естрадними вокально-виразовими засобами, сучасними методиками вокального виховання, має високий рівень пластичної культури та сценічної поведінки. А також має потенціал формування громадянської позиції школярів через виховання любові до української культури, пісні, традиції свого волелюбного народу.

Отже, оскільки сучасна загальноосвітня школа потребує фахівця нового формату, здатного здійснювати не тільки навчальну, а й позанавчальну діяльність з вільним використанням сучасних методів навчання та освітньо-інформаційних технологій вивчення основ вокального виконавства майбутніми вчителями музичного мистецтва повинна стати дійсною потребою розвитку сучасної музично-педагогічної системи, яка переходить від епізодичної присутності сучасного вокального мистецтва в школі до системного моделювання його освітньої і виховної функції. Перспективним, на нашу думку, є оволодіння сучасними вокальними прийомами, стилістикою, що об'єднує академічну та естрадну манеру співу. На нашу думку, це повинно забезпечити якісну підготовку високопрофесійних майбутніх вчителів музичного мистецтва, які мають формувати морально-естетичні почуття і переконання, музичні смаки і запити наступного покоління українців. У процесі удосконалення вокальної майстерності доречним буде застосування не лише традиційних методів навчання, що включають інтеракцію між викладачем, концертмейстером та виконавцем, але й залучення відеокурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бокоч В. А. До проблеми методики навчання естрадному вокалу. *Молодий вчений*. Херсон, 2017. №8. С. 31–34.
2. Гобби Т. Мир італійської опери / пер. с іт. Г. Генніса, Н. Гринцера, И. Париной. Москва, 1989. 320 с.
3. Дрожжина Н. В. Функції мікрофону у вокальному виконавстві на естраді. Харьков, 2005. № 15. С. 77–86.
4. Дрожжина Н. В. Вокальне виконавство в системі музичного мистецтва естради: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Харьков, 2008. 220 с.
5. Євтушенко Д. Питання вокальної педагогіки. Київ, 1987. 254 с.
6. Закрасняна Ж. М. Сучасні вимоги до підготовки фахівців спеціальності «Академічний вокал». *Молодий вчений*. Херсон, 2017. № 11. С. 552–555.
7. Конников А. П. Мир эстрады. Москва, 1980. 272 с.
8. Красовська Л. О. Сучасний вокал: методи навчання в різних жанрах музичного мистецтва. *Культура України*. 2016. № 53. С. 100–106.
9. Юшманов В. И. Вокальная техника и её парадоксы. Санкт-Петербург, 2002. 128 с.

REFERENCES

1. Bokoch, V. A. (2017). Do problemi metodiki navchannya estradnomu vokalu. *Molodij vchenij*, 8, 31–34 [in Ukrainian].
2. Gobbi, T. (1989). *Mir italyanskoj opery* / per. s it. G. Gennisa, N. Grincera, I. Parinoj. Moskva [in Russian].
3. Drozhzhina, N. V. (2005). Funkciyi mikrofonu u vokalnomu vikonavstvi na estradi. *Xarkov*, 15, 77–86 [in Ukrainian].
4. Drozhzhina, N. V. (2008). Vokalne vikonavstvo v sistemi muzichnogo mistectva estradi. *Candidate's thesis*. Xarkov [in Ukrainian].
5. Yevtushenko, D. (1987). *Pitannya vokalnoyi pedagogiki*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Zakrasnyana, Zh. M. (2017). Suchasni vimogi do pidgotovki fahivciv specialnosti «Akademichnij vokal». *Molodij vchenij*, 11, 552–555 [in Ukrainian].
7. Konnikov, A. P. (1980). *Mir estrady*. Moskva [in Russian].
8. Krasovska, L. O. (2016). Suchasnij vokal: metodi navchannya v riznih zhanrah muzichnogo mistectva. *Kultura Ukrayini*, 53, 100–106 [in Ukrainian].
9. Yushmanov, V. I. (2002). *Vokalnaya tehnik i eyo paradoksy*. Sankt-Peterburg [in Russian].